

UN TEXT ANTIC DE FELIU JANER SOBRE "EL BON GUST EN MEDICINA" . 1833.

SABATÉ i CASELLAS, Ferran

TORRES i GALLARDO, Begonya

Unitats d'Història de la Medicina i d'Anatomia Humana. Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona

RESUM: Fem un comentari del discurs protocol·lari d'inici del curs acadèmic 1833-1834 al Col·legi de Medicina i Cirurgia de Barcelona, pel professor Feliu Janer. Pensem que senyala aspectes innovadors en la formació mèdica, en un període de transició.

Paraules clau: Bon gust; humanitats; formació.

RESUMEN: Hacemos un comentario del discurso protocolario al inicio del curso académico 1833-1834 del Colegio de Medicina y Cirugia de Barcelona, por el profesor Félix Janer. Pensamos que señala aspectos innovadores en la formación médica, en un periodo de transición.

Palabras clave: Buen gusto; humanidades; formación.

*

Aquest assaig, escrit pel doctor Feliu Janer i Beltran, es el Discurs Inaugural pronunciat el dia 2 d'octubre de 1833, amb motiu de l'obertura del curs acadèmic al Real Colegio de Medicina y Cirugia de Barcelona. En aquells moments, Feliu Janer n'era el catedràtic de Clínica Interna.

Feliu Janer fou un personatge destacat a la seva època. Nascut a Vilafranca del Penedès l'any 1781, va morir el 1865. Estudià medicina a Cervera. El 1803, era batxiller en Medicina i llicenciat el 1805. L'any següent ja era professor ajudant, i el 1807 va obtenir, per oposició, la càtedra de Matèria Mèdica de la universitat de Cervera. El 1822, passà a Barcelona, on fou catedràtic de l'Escola Especial de la Ciència de guarir. Dissolta a l'any següent, retornà a Cervera fins a l'ant 1826, en que es nomenat catedràtic

interí de l'Estudi Clínic de Barcelona, i en propietat a l'any següent. El 1843, fou nomenat director del Col·legi de Medicina i Cirurgia de Barcelona. El 1845 era director de la Facultat de Ciències Mèdiques. I l'any 1847, fou nomenat catedràtic de Clínica Mèdica a la universitat de Madrid.

Autor de nombrosíssimes publicacions i articles en castellà i llatí. Col·laborà en nombroses revistes mèdiques de la seva època: <El Eco de Reus>, co-dirigí <Diario General de Ciencias Médicas>, <Gaceta Médica>, <La Semana>, <Boletín Oficial de Instrucción Pública>.

Se'l considera un dels introductors de l'Homeopatia a Espanya. També s'interessà per la història de la medicina. Fou membre de diferents entitats cultes. Entre 1836 i 1840 fou vice-president de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona; director del ram de Pneumàtica i Electricitat de l'Acadèmia de Ciències Naturals de Barcelona; i president de la Comissió d'Estadística de la Societat Econòmica d'Amics del País. El 1862 fou nomenat soci d'honor i de mèrit de la Hahnemaniana Matritense.

Ostentà diferents càrrecs polítics. El 1820, era vocal de la Junta de Govern del Principat de Catalunya, i diputat a Corts per Catalunya. Allà participà en les comissions del Pla General d'Instrucció Pública, del Codi Sanitari, i del Reglament de Beneficència. El 1840, era novament diputat a Corts per Barcelona. El 1848 era conseller reial d'Instrucció Pública.

Furgant en els arxius del Centre d'Estudis Sant Cebrià, vàrem descobrir aquesta petita monografia <Del Buen Gusto en Medicina>, de 54 pàgines, tamany 1/4, publicada a Barcelona; que no hem localitzat enlloc més, i que pel seu contingut té un cert interès en l'actualitat.

Aquesta obreta està feta en forma de decàleg, per a la formació dels alumnes i professionals de la medicina i cirurgia.

I. A la introducció, l'autor després de constatar la dificultat de trobar un tema que fos alhora novador i atractiu per al discurs inaugural del curs acadèmic, Janer es decanta per un títol certament provocador.

Comença manifestant que “El buen gusto es útil y necesario en la medicina y la cirugía, del mismo modo que lo es en las otras ciencias, en las buenas letras y en las bellas artes”.

El “gust” aquí, es una paraula metafòrica, procedent del sentit del gust, és a dir, d’aquella facultat que la naturalesa ens ha concedit, per distingir i diferenciar el sabor dels aliments. I el defineix com: “La facultad de recibir placer de las bellezas de la naturaleza y del arte”. Creu que es compon de sentiment i discerniment. El bon gust esta format per la combinació de la sensibilitat amb l’enteniment, l’equilibri entre la subjectivitat i l’objectivitat. Recolza el seu pensament en l’opinió d’altres pensadors com Ciceró, Bacon, etc. Capmany diu “El gusto es aquel discernimiento natural que se anticipa a toda reflexión”; o el bon gust és la veritable filosofia que Aristòtil presenta com la guia secreta de totes les arts, o la saviesa segons Horaci.

II. El bon gust en la ciència

“Hasta en las ciencias naturales, en las que mas dependen de la pura *observación*, en cuya clase se cuentan la medicina y la cirugía, no puede dudarse que es sobremanera útil, diremos mas, enteramente necesario (el buen gusto)”. “El fin primero y mas universal de las ciencias y las artes es enseñar con lo verdadero, aprovechar con lo bueno y deleitar con lo bello, tanto en las unas como en las otras”. “*La naturaleza es igualmente el objeto de las ciencias y de las artes*. Si el artista la estudia para imitarla, el que cultiva las ciencias se dedica al estudio de la naturaleza para conocer sus fenómenos y producciones. La misma suministra a la ciencia sus materiales y al arte sus modelos”. “El gusto es necesario en las ciencias para *escoger los hechos* que forman su cuerpo, así como en las artes para escoger los objetos aptos para la imitación”. “No puede haber un gusto para las artes y otro para las ciencias, pues que no se trata sinó de las mismas leyes aplicadas solamente a otros objetos”.

Janer, que fou deixeble de Salvà i Campillo, i amic d’Agustí Yañez i Girona, es mostra aquí com un precursor del positivisme mèdic, en donar valor científic a l’observació de la naturalesa: “La observación de la naturaleza es la que nos ha revelado las leyes del gusto, y ella nos las enseña conformandose con estas en todo”.

III. El bon gust en la comunicació científica

Un cop ha posat en evidència la necessitat del bon gust en l’àmbit científic, es proposa descriure quins són, al seu parer, els medis per adquirir-lo o perfeccionar-lo.

“Los libros, aun de ciencia, que llevan el sello del mal gusto, por grande que sea el merito que tengan disfrutan rara vez de una larga celebridad: y la introducción de un gusto delicado y correcto en los trabajos científicos, debe considerarse como una de las condiciones mas necesarias a los progresos de las ciencias”.

Referint-se als metges i cirurgians escriu: “Si se poseyeran mas (conocimientos de humanidades) no veriamos a cada paso cuan mal algunos comunican sus ideas y producciones (científicas), y cuan poco cuidan del estilo y hasta de la ortografia. Aunque en la realidad siempre debe atenderse mas al fondo de las cosas que no al modo con que se presentan, sabemos por la experiència que las producciones escritas con mal estilo, con locuciones impropias, sin claridad ni exactitud y descuidando la ortografia misma, cansan y fastidian muy presto a los que las leen. Aun en el caso de ser los pensamientos verdaderos y sublimes, se sostendrian muchisimo mas si se expresasen con las palabras propias, el estilo adecuado y la ortografia correcta”.

IV. Elements constitutius del bon gust en la ciència mèdica

I descriu les normes del bon gust en el treball científic (el mètode): “conciliar los hechos y las opiniones; *observar* siempre; *comparar* mucho y no generalitzar sinó con reserva; soportar la duda allí donde falta la certitud; nunca perder de vista las relaciones de las diverses partes de una ciencia, ni aun las de todos nuestros conocimientos entre si; prestar el resultado de nuestros trabajos bajo unas formas aprobadas por el buen gusto”. D’aquesta manera, el metge i el cirurgià que tenen la qualitat del bon gust, saben: discernir, escollir, harmonitzar, excloure, comparar, generalitzar i analitzar.

V. Les humanitats en la formació medico-quirúrgica

Si doncs el bon gust es tan necessari en medicina i cirurgia, si pot proporcionar tals beneficis al metge i al cirurgia, aquests han de fer tots els esforços possibles per assolir-lo. Janer recomana d’adquirir coneixements de filosofia i d’humanitats.

“Los estudiós filosóficos presentan desde luego la apariencia de una utilidad; pero las buenas letras y los estudiós amenos, que parecen prometer poca o ninguna al medico y al cirujano a primera vista, y servirles sólo de adorno o embellecimiento, no dejan de serles tambien muy ventajosos”. I

cita a Cels, Huarte i Areteu com el sublim pintor de la natura malalta “con sublimes descripciones del marasmo de los tísicos, los tormentos del asmático amenazado de sofocación, las innumerables variedades de la mania, la monstruosa elefantiasis, etc.”

Posa alguns exemples de metges i científics cultivadors de la poesia com Fracastoro amb <Sifilis>, Haller amb <Los Alpes>, Geoffroy amb <Higiene> o Darwin amb <El jardín botánico>.

Adreçant-se als estudiants escriu: “Tanto mas me he detenido en manifestar la utilidad y ventajas de las humanidades para los que siguen la carrera médica, cuando por desgracia es sobrado grande y común la falta que hay de ellas entre nosotros. No basta que la materia sea buena, sinó que es preciso que sea bella la forma”.

VI. Disciplines auxiliars en la formació del metge

La lògica “enseña el modo de discurrir sobre ideas claras, de raciocinar sobre diferentes objetos con solidez, de hacer comparaciones, de emplear bien la inducción y la analogia, de manejar los diversos métodos que son aptos para descubrir la verdad y enseñarla a los demas”.

¿Y cuanta utilidad para este objeto no acarrearán al facultativo las matemáticas?. No solo las matemáticas puras, sinó tambien las aplicadas, particularmente la estàtica, la mecànica, la hidràulica, la óptica y la areometria son indispensables para el que ha de ser medico”.

També aconsella l’estudi de la metafísica, per entendre a l’esser humà en totes les seves dimensions.

“Con estas el buen gusto del medico y del cirujano no sentirà placer sinó en lo cierto y *demostrado*”.

VII, El vessant ètic i social de la medicina

La modernitat conceptual de Janer es posa en evidència en incloure la dimensió social de la medicina, a la primera meitat del segle XIX.

“La medicina no se ocupa solamente en entender y curar los males de los hombres considerados individualment, sinó tambien los de la *sociedad*

entera, que tanto puede contribuir á mejorar todas las *Instituciones sociales*".

Parla també de la moral, per l'existència de diverses malalties que directa o indirectament exigeixen remeis morals.

Menciona el cultiu del dibuix o la música per part del metge.

Asenyala la necessitat d'aprendre algunes llengües, tant antigues com modernes. El grec i el llatí, com a base del vocabulari tècnic. El francès, l'italià, alemany o anglès, per conèixer els progressos científics moderns.

VIII. Els sistemes mèdics

Un cop sentades les bases o fonaments "el médico y el cirujano están debidamente iniciados para entrar en el templo de Epidauro y aprender las profundas doctrinas enseñadas por los sabios y expertos ministros de la benéfica deidad que en él se adora". Per Janer, la formació clínica tindria unes regles: l'anàlisi de les doctrines mèdiques i l'experiència.

Respecte a les primeres, Janer es un eclèctic. "Los sistemas exclusivos del animismo de Stahl, del vitalismo de Helmoncio, del mecanismo de Hoffmann, el mecánico-físico de Boerhaave, el quimiátrico de Silvio, el químico de Baumes ; los sistemas de los solidistas, los de los humoristas, el de los metodistas, el de la fibra motriz de Baglivio, el nervioso o del espasmo de Cullen y el de la gastro-enteritis de Broussais", son explicacions parcials. Per ell, "el hombre debe considerarse como una máquina viviente y animada, compuesta de cuerpo y alma, sujeta a unas leyes especiales y diferentes de las comunes de la física, la mecánica y la química, y en la que se experimentan los efectos del recíproco influjo del alma en el cuerpo, y del cuerpo en el alma". "El cuerpo humano esta compuesto de tejidos y órganos muy diferentes, y provistos de una acción vital muy diversificada, siendo por lo tanto capaz de padezer múltiples afectos patológicos".

El segon medi de perfeccionament del gust, és l'estudi dels models clàssics que ja tenen establerta la seva reputació, com Hipòcrates, Areteu, Galè, Cels.

El tercer medi es la crítica "juiciosa, fundada en la razón y la experiencia". Per aquesta finalitat, poden ser molt útils les publicacions periòdiques, les

biografies i les bibliografies mèdiques, i els historiadors de la medicina. Recomana la lectura del llibre de Boerhaave <Método del estudio médico>.

IX. El valor dels mestres

Un altre medi de formació seria, disposar d'un tutor o "sabio mentor, con quien se consulten las dudas y dificultades. ¡Dichoso el joven principiante que logra encontrarlo!".

Finalment, recomana els viatges d'estudi, tant per Espanya com a l'estranger... visitant les diferents escoles mèdiques i quirúrgiques, els hospitals i establiments de beneficència, conversar atentament amb els professionals més hàbils i experts, esbrinar les diferents pràctiques curatives, i reflexionar sobre el vist i sentit.

X. La doctrina psico-somàtica

Janer parla de la íntima relació existent entre el cos i la psique, i la mútua influència: "¡Es tanta y tan íntima la conexión de la parte física del hombre con su parte moral!".

Per això, recomana als alumnes "proponeros entre vuestras nobles y útiles tareas, procurar ahincadamente la moderación de vuestros afectos, la fuga de los vicios y el ejercicio de la virtud en general, no menos que la práctica de las virtudes médicas en particular".

I clou el discurs afirmant que "el buen gusto supone un cabal equilibrio en todas nuestras facultades".

COMENTARI

Feliu Janer és un element important de la medicina catalana de la primera meitat del segle XIX. Una figura de transició entre la formació purament llibresca i l'experimentació de la segona meitat del XIX.

Aquest discurs, ens revela un autor format en la medicina clàssica, però coneixedor dels moviments científics i ideològics francesos de principis del materialisme romàntic. Cal ressaltar l'èmfasi en l'observació de la natura, i en conèixer els fets o lleis que la governen. Exposa el paper de les humanitats en la formació mèdica; sense oblidar, per exemple, les matemàtiques aplicades, com l'estadística, la hidràulica, etc. Manifesta la

necessitat del coneixement dels idiomes moderns. Ressalta la importància de cuidar la comunicació científica, tant en la forma com en els continguts. Introdueix la concepció psicossomàtica en la gènesi de la salut i la malaltia.

Assenyala la transcendència ètica i social de la medicina. Tots aquests aspectes mencionats en aquest discurs, albiren l'aparició del positivisme i de l'higienisme social de la segona meitat del segle XIX, sense encetar-los encara.

REFERÈNCIES

Janer, Felix: *Del buen gusto en medicina y de los medios de adquirirlo y perfeccionarlo*. Barcelona, Imprenta de A. Bergnes y companyia, 1833.

Calbet, JM i Corbella, J: *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana i Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 1982. vol. II, pàg 84 i 85.

Malveyh i Plana, Antoni: *Necrología y noticias biográficas del Dr. D. Felix Janer y Beltran*. *El Criterio medico*, 1866. pàg. 263

Baltà i Monner, Jaume: *Bibliografia de Fèlix Janer i Bertran (1779-1865)*, a <Del Penedès>, nº 22, pàg 17-27. Institut d'Estudis Penedesencs, 2010.

Agraïments: al Centre d'Estudis Sant Cebrià, per permetre'ns la consulta i estudi de l'exemplar publicat d'aquest discurs, pertanyent al seu fons documental.